

classical psychology]. Moskva.

2. Budko, A. V. (2014). *Osoblyvosti zdiisnennia kontroliu navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv za dopomohoiu alternatyvnykh metodiv otsiniuvannia: metod portfolio*. [Features of control of educational and cognitive students' activities using alternative assessment methods: portfolio method].

3. Dolzhenkov, O. O., Postoian, T. H. (2015). *Tekhnolohiia portfolio v aspekti avtentychnoho otsiniuvannia rezultativ profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv*. [Portfolio technology in the aspect of authentic evaluation of the results of future specialists' professional training].

4. Kvas, V. M. (2019). *Vykorystannia tekhnolohii portfolio u systemi vyshchoi osvity*. [Portfolio technologies use in the higher education system].

5. Kononchuk, A. I. (2018). *Vykorystannia tekhnolohii portfolio u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh pratsivnykiv sotsialnoi sfery*. [Portfolio technology use in the professional training of future social specialists].

6. Krivtsova, S. V., Mukhamatulina, E. A. (1997). *Trening: navyki konstruktivnogo vzaimodeystviya s podrostkami*. [Training: skills of constructive interaction with teenagers]. Moskva.

7. Kuzikova, S. B., Kuzikov, B. O. (2010). *Konstruiuvannia metodyky doslidzhennia samorozvytku osobystosti*. [Construction of research methods of person's self-development].

8. Lefevr, V. A. (2003). *Refleksiya*. [Reflection]. Moskva.

9. Makshanov, S. I., Khryashcheva, N. Yu. (1993). *Psikhogimnastika v treninge. Katalog. Chast I*. [Psychogymnastics in training. Catalogue. Part 1]. Sankt-Peterburg.

10. Orlov, Yu. M. *Voskhozhdeniye k individualnosti*. [Ascent to individuality]. Moskva.

11. Pavlenko, L., Pavlenko, M. (2019). *Portfolio, yak zasib fiksatsii ta nakopychennia osvithnikh dosiahnen studenta*. [Portfolio as a means of recording and accumulating student educational

achievements].

12. Smid, R. (1999). *Grupповaya rabota s detmi i podrostkami*. [Group work with children and teenagers]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної освіти у процесі вивчення дисциплін образотворчого циклу.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної підготовки соціальних педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Fine Arts and Design Department, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: improvement of professional education in the process of studying of art academic subjects.

OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Work, Social Pedagogics and Psychology Department, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: improvement of future social teachers' professional training.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2021 р.

УДК 37.091.217:379.8

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-53-58

ДУБІНКА Микола Михайлович –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>

e-mail: mdubinka72@gmail.com

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ВІЛЬНИЙ ЧАС» ТА «ДОЗВІЛЛЯ» ЯК ВАЖЛИВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення, на етапі реформування системи загальної середньої освіти в Україні та реалізації Концепції нової української школи зокрема, освітній процес, позакласна й

позашкільна діяльність спрямовані на створення належного освітньо-виховного середовища, що було б спрямоване на надання особистості свободи дії та волевиявлення, створення особистісної пізнавально-творчої траєкторії та сприяло

розвитку її креативності, допомагало самовизначенню, спонукало до саморозвитку та самовдосконалення. Тобто, створення такого освітньо-виховного середовища має забезпечувати оптимальні умови його дієвості в напрямку особистісного розвитку кожного окремого індивіда.

У цьому контексті такою значущою є дослідження проблеми вільного часу та оптимальної організації дозвілля школярів, адже вияв творчої індивідуальності, за умови залучення особистості до будь-якого виду культурно-дозвілєвої діяльності, пов'язане з використанням вільного часу. Не випадково, адже питання якісного забезпечення вільного часу як особливої складової соціалізації учнів шкільного віку, де «природно реалізуються їхні інтереси і потреби, особистісні і соціальні амплуа, розвивається активність, творча ініціатива, здійснюється пошук нових ціннісних орієнтирів шляхом вільного вибору видів діяльності» [5, с. 15], є важливим підґрунтям у формуванні творчої всебічно та гармонійно розвиненої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження вільного часу та дозвілля досить різноманітна та є предметом вивчення у культурології, педагогіці, психології, соціології, культурно-освітній роботі. Ряд науковців вивчали різні її аспекти: визначено концептуальні засади вільного часу як чинника формування особистості (С. Іконнікова, І. Мельников, Л. Пелех, О. Семашко, Б. Трегубов, К. Шульга); розкрито роль вільного часу у розвитку та самореалізації особистості (В. Воловик, А. Воловик, Л. Гордієнко, О. Гриценко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Цимбалюк); проаналізовано психолого-педагогічні аспекти особистісної регуляції вільного часу як життєвої цінності (К. Абульханова-Славська, І. Бех, В. Піча); визначено особливості та розкрито механізми функціонування вільного часу (Н. Кононенко, Н. Путіловська, Т. Сущенко, Т. Черніговець, С. Шмаков); представлено основні засади організації вільного часу та дозвілєвої діяльності (Ю. Бардашевська, М. Бушканець, Г. Волощенко, О. Дубасенюк, А. Капська, С. Литвиненко, Г. Майборода, І. Петрова, Ю. Стрельцов, Б. Титов, В. Шпак); проаналізовано роль дозвілля як чинника формування культури особистості (Ю. Афанасьєв, А. Вишняк, І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, В. Кудін, С. Пішун, С. Цюлюпа).

Однак, відзначаємо, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень,

присвячених проблемі вільного часу та дозвілля, її організації та здійснення, є ще достатньо теоретико-практичних питань, що потребують уваги науковців та педагогів-практиків, щодо ґрунтовного їх вивчення.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й розкритті сутності понять «вільний час» та «дозвілля», у виділенні їх характерних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний заклад загальної середньої освіти та інші культурно-дозвілєві й спеціальні заклади позашкільної освіти, діяльність яких спрямована на формування особистості дитини, на різнобічне її пізнання, на виявлення інтересів, прагнень, творчих здібностей, на стимулювання до креативної діяльності, завдяки продуктивності змістовного наповнення й ефективності організації та здійснення як власне освітнього процесу, так і продуктивного змістовного наповнення частки вільного часу та організації дозвілєвої діяльності є важливими освітніми осередками у цьому напрямку. Тому такою важливою сферою життєдіяльності юної особистості є проблема вільного часу й організації та здійснення дозвілля.

Не випадково, адже це питання є одним із важливих чинників формування особистості, оскільки в умовах вільного часу завдяки включенню школяра в систему дозвілєвої діяльності, найбільш сприятливо проходять рекреаційно-відтворюючі процеси, «...за допомогою яких відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил» [5, с. 17]. Цей вільний час – це час інтенсивного розвитку особистості. Тому таким важливим є завдання наповнити цей час багатогранністю форм дозвілєвої діяльності та активним залученням у цей процес власне особистості у взаємодії з іншими. Цьому буде сприяти ще й той факт, що вільний час та власне дозвілля приваблюють школярів своєю нерегламентованістю, самостійним вибором різних видів занять, можливістю поєднувати як розвиваючі, так і розважальні види діяльності. Тому таким важливим є створити умови, які б спонукали кожен особистість творчо самореалізовуватися, розвивати свої потреби, інтереси, схильності, вивчаючи та враховуючи рівень культурних потреб самого школяра й організовуючи та залучаючи молодь до таких видів дозвілєвої діяльності, які стимулювали б особистість до всебічного розвитку.

На думку ряду науковців, проблема вільного часу є досить неоднозначною щодо

її теоретико-практичного обґрунтування. Підтвердженням цього є позиція Н. Флегонтової, яка стверджує, що вільний час починається там, де закінчується не лише основна діяльність, а й будь-яка інша турбота про підтримку фізичного буття людей. Учена відзначає, що саме у «...феномені вільного часу ... дослідники бачать той потенціал для особистісного культурно-духовного та фізичного розвитку, соціалізації та творчої самореалізації людини, якого немає у часі, що витрачається на виконання будь-якої обов'язкової життєво-забезпечуючої діяльності, у тому числі такої як освіта, професійна праця тощо» [7, с. 10–11].

Вільний час, як зазначають В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк у посібнику «Дозвіллезнавство», – це «безумовна цінність для кожної людини, оскільки цей час відведений для її розвитку» [1]. Не випадково, однією з ціннісних характеристик категорії вільного часу є його спрямованість на всебічність розвитку особистості. У вільний час людина здатна розкрити себе, піднятися до вищого рівня прояву своїх здібностей, повніше задовольнити свої потреби.

Вільний час «повинен бути вільним від надмірної регламентації, примусу («заорганізованості»), адміністративних указівок. Разом з тим він не може розглядатися поза інтересами суспільства, його норм і моральних принципів. Вільний час може бути заповнений різним змістом, але він не повинен служити простором антигромадської діяльності, використовуватися для збитку волі, суспільству і самій особистості» [1]. Саме це визначає вільний час як справжню цінність, де, як наголошує Н. Флегонтова, «спрямованість демократичних засад суспільства в напрямку вільного часу базується на фундаментальному праві людини самостійно розпоряджатися своєю свободою і здійснювати свою життєдіяльність, виходячи з особистих потреб та інтересів» [7, с. 11].

При цьому одним із суспільних пріоритетів має бути концентрація на тому, як і на що людина витрачає свій вільний час. І як результат такої уваги соціуму, має бути сформульоване завдання, спрямованістю якого є формування ціннісних орієнтацій у сфері дозвілля та створення на перспективу (чи модернізація існуючої) належної інфраструктури його організації і проведення.

Головною ж людиноцентристською ідеєю є те, що людина має використати вільний час

передусім на відновлення власного здоров'я і на розвиток своєї особистості. Також варто знати, як підкреслює Н. Флегонтова, що у структурі вільного часу виокремлюють два рівні: рівень суспільно необхідного часу та рівень часу індивідуально вільного. Адже незаперечним є факт, що «спосіб життя кожної людини безпосередньо залежить від способу використання вільного часу» [7, с. 11–12].

Загальним для сучасного дозвіллезнавства положенням є те, що культурне самовизначення людини сприяє здатності вибору, що яскраво має вияв у проведенні нею свого вільного часу (вона вільно діє та включається у діяльність, значущу для неї). При цьому термін «вільна діяльність» стосовно вільного часу розуміється, по-перше, як наявність часового простору, вільного від абсолютно необхідних справ; по-друге, як свідоме прагнення людини використати цей час, а звідси – самостійний вибір варіанта ймовірної дії (з певною мірою розумності, раціональності вибору); по-третє, як здатність (вміння) досягти поставленої мети; по-четверте, як саму дію (вона є об'єктивним змістом діяльності) [7, с. 13].

Однак, специфікою вільного часу юної особистості є те, що, будучи, здавалося б, вільним щодо вибору, цей час все ж підпадає під контроль батьків (родини), педагогічних працівників освітнього закладу, дитячих організацій чи інших культурно-дозвіллевих об'єднань, визначається та ними спрямовується.

Досить слушним є зазначити, що дефініція «вільний час» є твірною для «дозвілля» і більш ширшим поняттям. У цьому аспекті для нас цінною є позиція В. Пічи, що зазначає: «Вільний час можна визначити як частину соціального часу, вивільнену працею від неодмінних справ, яка є сферою вільної діяльності людей, зумовленою всією сукупністю соціальних відносин певного суспільства і рівнем духовного розвитку кожної особи» [5, с. 26].

Як деталізація окресленої позиції може бути приведене положення про те, що вільний час являє собою як дозвілля, так і час для більш піднесеної діяльності, де остання визначається як «заняття у вільний час, за допомогою яких людина розвиває і реалізує свій творчий потенціал, бере участь у виробництві матеріальних і духовних цінностей, найбільш ефективно удосконалює себе як особистість» [1].

При цьому В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк у посібнику

«Дозвіллезнавство» окреслюють таку закономірність: і в сфері дозвілля, і в сфері більш піднесеної діяльності в кожного з нас виявляється основне заняття. Якраз воно і є основою всіх інших видів занять та активно впливає як на їхню тривалість, так і на частоту. Саме тому, як слушно зазначають науковці, не можна ототожнювати поняття «дозвілля» з поняттям «вільний час».

Вільний час набуває форми дозвілля, але не зводиться цілком до нього. Для дозвілля насамперед характерні пасивно-видовищні форми проведення вільного часу. У рамках дозвілля в основному здійснюється споживання культури, а не її творення: людина прагне задовольнити свої потреби в насолоді, задоволенні, розвазі [1]. Погоджуючись та підтверджуючи окреслену позицію, Г. Зборовський указує, що вільний час є простором, а дозвілля – його змістом [3, с. 48].

Вільний час у своїй сутнісній основі, як доводять В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк, має дві складові: 1) це час, що використовується на необхідну суспільну, творчу й іншу діяльність; 2) це власне дозвілля [1]. При цьому він є частиною позаробочого часу в межах доби, тижня, місяця і року та становить значну частину соціального часу і тісно пов'язаний в кількісному і змістовному відношенні з робочим часом. Вільний час починається там, де закінчується не тільки робота на виробництві, в установі, а й усяка інша турбота про підтримку фізичного буття людини.

Під вільним часом розуміють такий час, що не поглинається безпосередньо продуктивною працею, а залишається вільним для задоволень, для дозвілля, для вільної діяльності і розвитку. Вільний час у цьому змісті виступає як простір для людського розвитку [1]. Отже, вільний час є соціально зумовленим, його перебіг визначається духовністю особистості, він залежить від ціннісного налаштування окремої людини та соціальних умов життя. При цьому дозвілля є певним змістовим виміром вільного часу взагалі.

Досліджуючи етимологічну сутність «дозвілля» (від лат. «licere» – «бути дозволеним», з фанц. – «loisir» («вільний час»), а з англ. – «leisure» («свобода вибору дій»)), зазначаємо, що це самостійна галузь знання, яка вивчає значення вільного часу в житті людини, його змістове наповнення, розвиток індивіда при включенні у дозвіллеву діяльність. Не випадково, в умовах сьогодення розвиваються такі

напрями наукового знання як *дозвіллезнавство* («це галузь науки, яка вивчає життєдіяльність, відносини й організацію людей у сфері вільного часу») та *педагогіка дозвілля*, предметом яких є «дозвілля як самостійний і значимий аспект духовної сфери людської діяльності» [1]. При цьому вільний час та дозвілля постають як соціально значущі чинники, що визначають простір можливостей для соціального вдосконалення сучасної людини, яке відбувається невимушено, без регламентації, менторства, диктування зі сторони оточення [9, с. 253]. Тобто, можемо констатувати, що проблема розуміння дозвілля з позиції суспільства набуває власне цінності життєдіяльності юної особистості.

У Соціолого-педагогічному словнику «дозвілля» визначається як «частина вільного часу (позаробочого часу), який людина має у своєму розпорядженні на свій розсуд» [6, с. 94–95], тобто дозвілля є складовою часового простору, що передбачає розподіл цього часу. Певну деталізацію у цьому контексті знаходимо в підручнику «Педагогіка дозвілля», де автори А. Воловик та В. Воловик визначають його як «вільний час людини, під час якого вона за своїм вибором займається різноманітною діяльністю» [2, с. 28]. При цьому відмічаємо спрямованість особистості зреалізувати себе у продуктивній діяльності, яка цікава та цінна для неї.

Характеризуючи дозвілля як «сукупність занять» у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні «фізичні, психічні та духовні потреби», науковець В. Піча наголошує, що «на відміну від природної основи відновлення сил людини – це специфічний засіб регенерації цих сил» [5, с. 17]. Час відведений на дозвілля, доводить науковець, є часом розвитку особистості.

Науковець Н. Цимбалюк стверджує, що «дозвілля виступає соціокультурним резонатором змін загальної соціальної системи і всіх підсистем суспільства і є певним відображенням можливостей його розвитку, виявленням його життєдіяльності. Воно доповнює уявлення про соціальний образ суспільства, допомагає зрозуміти міру його духовності і перспективності» [8, с. 6].

Ураховуючи позиції вчених (А. Воловик, В. Воловик, Н. Кононенко, Т. Корнієнко, П. Літвінський, Н. Цимбалюк) дозвілля школярів варто визначати як специфічну сторону їхньої діяльності у вільний час, у якій розширюються можливості для інтелектуального, духовного, творчого і фізичного розвитку особистості,

задовольняються її особистісні інтереси й нахили, забезпечуються потреби у спілкуванні, особистісно-індивідуальному самовираженні. При цьому науковці стверджують, що дозвілля має «вагомий потенціал, можливості для формування різних потреб особистості: моральних, інтелектуальних, фізичних» [1], сприяє «підвищенню освітнього і духовного рівня особистості, здійсненню лише тих занять у дозвіллевий час, що відповідають потребам та бажаннями приносять задоволення людині в процесі самої діяльності» [9, с. 256].

Дозвілля – це сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру, що сприяє розвитку особистості. Воно спрямоване, як зазначалося вище, на задоволення безпосередніх фізичних, психічних і духовних потреб, однак, на відміну від природної основи відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил [1], забезпечуючи рекреаційно-відновлювальну здатність. При цьому важливим є ціннісна спрямованість дозвілля, адже правильна його організація розвиває та збагачує особистість, відкриває нові царини світу, дає можливість почувати себе значущою в соціумі, реалізуватись у життєдіяльності, зрозуміти соціальну значущість спілкування з оточуючими, допомагає запобігти впливу негативних явищ соціуму, убезпечити себе.

Дозвілля є особливою потребою і цінністю людини, це своєрідна соціальна організація вільного часу, що має такі форми вияву: потреба в культурі – фільми, читання, вистапи тощо; потреба в здоров'ї – відпочинок, фізичні заняття тощо; потреба у спілкуванні та взаємодії; потреба в підвищенні майстерності – самоосвіта, володіння діяльністю; потреба у розвагах – свята, конкурси, квести тощо. Як результат до «дозвілля імовірніше всього можна віднести такі види занять, як читання, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, спілкування з друзями, заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри, пасивний відпочинок і т. ін. Для занять у години дозвілля характерна в основному самоособистісна спрямованість їхнього змісту» [1].

Що ж стосується специфіки вільного часу та дозвілля юної особистості, то, будучи, здавалося б, вільним щодо вибору, цей час все ж підпадає під контроль батьків (родини), педагогічних працівників

освітнього закладу, дитячих організацій чи інших культурно-дозвіллевих об'єднань, визначається ними та спрямовується. Тому таким важливим є під час дозвілля, щоб юна особистість, спрямована на власне самопізнання та удосконалення, за допомогою дорослих змогла знайти вільний вибір шляху такого удосконалення. Саме тому нагальною є проблема організації дозвіллевої діяльності школярів, що має «два взаємопов'язаних пласти – мотивація власного самовдосконалення та створення середовища, у якому воно буде можливим» [4, с. 20].

Досліджуючи зазначену категорію, важливим є врахування специфічних ознак дозвілля та здійснення дозвіллевої діяльності: 1) свобода вибору, без регламентації та менторства; 2) добровільна участь; 3) прагнення отримати радість, задоволення від процесу та радість успіху щодо результату (компенсаційність); 4) самостійність у поєднанні з відповідальністю; 5) творчість та саморозкриття власних можливостей. При цьому наголошуємо: свобода вибору пов'язана з відчуттям самоцінності часу, що сприймається особистістю як вільна діяльність; та зазначаємо: основною цінністю вважається не сама можливість «робити, що хочу» в процесуальному аспекті, а об'єктивний зміст і суспільна цінність, тобто якою мірою вільна діяльність сприяє розвитку особистості та стимулює її до саморозвитку й самовдосконалення [9, с. 255].

Ураховуючи актуальність проблеми організації дозвілля підростаючого покоління, виховні можливості й педагогічні перспективи дозвіллевої діяльності, сучасні науковці (І. Бех, А. Богуш, В. Кузь, С. Литвиненко, О. Сухомлинська, Т. Суценко, Т. Черніговець) указують, що дозвілля юної особистості, яке здійснюється в емоційно-розважальному середовищі неформального спілкування, виявляє свою суть як об'єкт педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів (сім'я, заклад освіти, культурно-дозвіллевий й спеціальні позашкільні заклади, включаючи державні бібліотеки, музеї, будинки творчості, клуби за місцем проживання, громадські й приватні аматорські організації). Саме тому є важливим забезпечити належні умови функціонування такого освітньо-виховного середовища, яке б сприяло розвитку та саморозвитку кожної особистості.

Висновки та перспективи подальших

розвідок напрямку. Важливими орієнтирами у розв'язанні завдань окресленої проблеми є розуміння ролі вільного часу у процесі становлення особистості, визначення місця і значення дозвілля у розвитку школяра, правильної організації дозвіллевої діяльності, адже від цього багато в чому залежить розвиток сил та здібностей особистості, формування потреб та інтересів, її психологічний комфорт, рівень емоційно-чуттєвої сфери, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Якісне забезпечення дозвіллевого часу сприяє усвідомленню себе індивідуальністю, виявленню індивідуальних можливостей, самоствердженню, розвитку інтересів та здібностей та одночасному усвідомленню себе частиною колективної спільноти. Тому так важливо виважено підійти до організації дозвілля школярів. На вивчення цього питання й буде спрямоване подальше дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство. навч. посіб. / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. К. : Центр навч. літератури, 2006. 208 с. URL : http://tourlib.net/books_ukr/bocheluk.htm.
2. Воловик А. Ф. Педагогіка дозвілля: підручник / А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. Харків : ХДАК, 1999. 332 с.
3. Зборовский Г. Е. Социология досуга и культуры М. : Альтекс, 2006. 315 с.
4. Кочубей Н. В. Культурно-дозвіллева діяльність дітей у просторі сучасного «дорослого» суспільства *Культура і сучасність : альманах*. К. : Міленіум, 2012. № 2. С. 19–23.
5. Піча В. М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз. Львів : Світ, 1990. 152 с.
6. Соціолого-педагогічний словник [Уклад.: Радул В. В., Галета Я. В., Довга Т. Я., Дубінка М. М., Кічук Я. В., Кравцов В. О., Радул О. С., Фабрика А. А., Шульга О. А.] / За ред. В. В. Радула, вид. 2-е. Харків: Мачулін, 2015. 444 с. С. 94–95.
7. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів: навч.-метод. посіб. К. : Освіта України, 2007. 224 с.
8. Цимбалюк Н. М. Організація та методика культурно-дозвіллевої діяльності. К. : ДАКККіМ, 2000. 145 с.
9. Шевчук І. В. Педагогічна сутність дозвілля та дозвіллевої діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 1(60). 2014. С. 250–259.

REFERENCES

1. Bochelyuk, V. Y. (2006). *Dozvil'yeznnavstvo*. [Leisure science]. Kyiv.
2. Volovyk, A. F. (1999). *Pedahohika dozvil'lya*. [Leisure pedagogy]. Harkiv.
3. Zborovskiy G. Ye. (2006). *Sotsiologiya dosuga i kul'tury*. [Sociology of leisure and culture]. Moscow.
4. Kochubey, N. V. (2012). *Kul'turno-dozvil'lyeva diyal'nist' ditey u prostori suchasnoho «dorosloho» suspil'stva*. [Cultural and leisure activities of children in the space of modern «adult» society]. Kyiv.
5. Picha, V. M. (1990). *Kul'tura vil'noho chasu: filofs'ko-sotsiologichnyy analiz*. [Culture of free time: philosophical and sociological analysis]. L'viv.
6. *Sotsiologo-pedahohichnyy slovnyk* (2015). [Sociological and pedagogical dictionary]. Kharkiv.
7. Flehontova, N. M. (2007). *Pedahohichna orhanizatsiya kul'turnoho dozvil'lya shkolyariv*. [Pedagogical organization of cultural leisure of schoolchildren]. Kyiv.
8. Tsymbalyuk, N. M. (2000). *Orhanizatsiya ta metodyka kul'turno-dozvil'lyevoyi diyal'nosti*. [Organization and methods of cultural and leisure activities]. Kyiv.
9. Shevchuk, I. V. (2014). *Pedahohichna sutnist' dozvil'lya ta dozvil'lyevoyi diyal'nosti*. [Pedagogical essence of leisure and leisure activities].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБІНКА Микола Михайлович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: самовизначення особистості майбутнього педагога; педагогіка вищої школи; вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, теорія і практика позашкільної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBINKA Mykola Mikhaylovich – Candidate of Pedagogic Sciences, associate professor, associate professor Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: self-determination of personality of future teacher; pedagogics of higher school; study of pedagogical inheritance of V. O. Sukhomlynskogo, theory and practice of extracurricular education.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2021 р.